

Vesna Požgaj Hadži
Filozofska fakulteta
Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana

RAZUMIJEVANJE ZNANSTVENOGA DISKURSA U STUDENATA SLOVENISTIKE

Posljednjih se godina hrvatski jezik u Sloveniji sve manje razumije, što se vidi čak i u slavista. Razlozi za to jesu političke, društvene, socijalne i kulturološke naravi.

Jedan je od zadataka lektorata hrvatskoga jezika osposobiti studente slovenistike za čitanje, slušanje i razumijevanje i znanstvenih tekstova, pri čemu dolaze do izražaja mnoge leksičke prepreke. Na osnovi eksperimentalnoga istraživanja književnopovijesnog i lingvističkog teksta pokušat ćemo odgovoriti na ova pitanja: a) koje lekseme iz općeg i znanstvenog jezika studenti ne razumiju, b) razumiju li smisao teksta usprkos nerazumijevanju pojedinih leksema, c) kakve prijevodne ekvivalente studenti navode uzimajući u obzir kontekst, d) kakvi su prijevodni ekvivalenti "nepoznatih" leksema u postojećim Jurančičevim rječnicima i na kakve probleme studenti nailaze služeći se njima.

1. Uvod

U Sloveniji se posljednjih godina mijenja odnos prema hrvatskom jeziku zbog, kao što nam je svima poznato, političkih, društvenih, socijalnih i kulturoloških razloga. Hrvatski jezik postaje stranim jezikom; sve se manje razumije (naročito kod mladih). To se odražava čak i u slavista. "Drukčiji", "profesionalniji", mogli bismo čak reći i "oprezniji" odnos prema hrvatskom jeziku vidi se i u prijevodima na hrvatski – oni koji ih naručuju žele biti sigurni da je to "pravi" hrvatski, da im tekst neće biti vraćen kao što se npr. dogodilo prevoditeljici strojeva za pranje rublja Candy jer nije upotrebljavala naziv *perilica*.

Novonastaloj situaciji treba također prilagoditi programe studija slavistike. Studenti jednopredmetne slovenistike Filozofskog fakulteta u Ljubljani slobodno biraju između niza lektorata slavenskih jezika i lektorat hrvatskoga jezika. Kako se za nj posljednjih godina odlučuje oko polovica studenata (npr. ove školske godine 16 od ukupno upisanih 33),¹ program lektorata valja

¹ Prema anketi studenti slovenistike odlučuju se za lektorat hrvatskog jezika zbog ovih razloga: a) hrvatski razumiju bolje od drugih slavenskih jezika; b) hrvatski je

prilagoditi potrebama te studijske grupe.

Osnovni je cilj lektorata hrvatskog jezika (na I. i II. godini ukupno 120 sati) prije svega razvijanje vještina i sposobnosti čitanja i slušanja uz razvijanje vještina i sposobnosti govorenja, pisanja i prevođenja. Kako je riječ o srodnim jezicima, kontrastivno se usvajaju sve jezične razine: gramatička, ortoepska, ortografska i leksička. Iako je riječ o studentima koji su u 5. razredima osnovnih škola imali predmet “srbohrvaščina” (koji je ukinut šk. g. 1993/94),² u studenata sve više dolazi do izražaja nepoznavanje najosnovnijih leksema, kao npr. *opći*, *navodno*, *uži* itd. Uskoro će i slavisti čitajući djela hrvatske i drugih književnosti osim rječnika trebati i mnoga objašnjenja izvorne kulture.

Uzimajući u obzir broj sati, predznanje studenata, njihove potrebe povezane sa studijem matičnog predmeta, dakle slovenskog jezika i književnosti, glavni je zadatak lektorata hrvatskog jezika osposobiti studente slovenistike za čitanje, slušanje i razumijevanje znanstvenih tekstova, prije svega književnopovijesnih i lingvističkih.

S kakvim se poteškoćama studenti susreću? Da bismo odgovorili na to pitanje, organizirali smo eksperimentalno istraživanje za koje smo odabrali dva teksta: a) književnopovijesni – Frangešov tekst o Vladanu Desnici³ i b) lingvistički – Pranjkovićev tekst o temeljnim načelima jezične pravilnosti.⁴

2. Usporedba književnopovijesnog i lingvističkog teksta

2.1. Cilj istraživanja

Naš je zadatak bio odgovoriti na ova pitanja:

- a) Koje lekseme iz općeg i znanstvenog jezika studenti ne razumiju?
- b) Razumiju li smisao tekstova usprkos nerazumijevanju pojedinih leksema?
- c) Kakve prijevodne ekvivalente studenti daju “nepoznatim” leksemima uzimajući u obzir kontekst?
- d) Kakvi su prijevodni ekvivalenti “nepoznatih” leksema u postojećim Jurančičevim rječnicima – srpskohrvatsko-slovenskom i slovensko-srpskohrvatskom te na kakve probleme studenti nailaze služeći se njima?

jezik sličan slovenskome; c) znanje hrvatskog jezika olakšava im studij slovenskog jezika i književnosti (brojnija literatura na hrvatskom), d) hrvatski im je “bliži jezik” – učili su ga već u osnovnoj školi, slušaju radio i gledaju televiziju, Slovenija graniči s Hrvatskom; e) zanimaju ih razlike između hrvatskog i srpskog jezika; f) poznavanje hrvatskog jezika koristit će im u budućim zanimanjima i dr.

² O “srbohrvaščini” u slovenskoj osnovnoj školi v. Požgaj Hadži 1993.

³ Frangeš 1987: 374–375.

⁴ Pranjković 1996.

2.2. Opis istraživanja

Eksperimentalno istraživanje imalo je nekoliko faza (svaki od tekstova rješavao se odvojeno).

a) U prvoj su fazi studenti pročitali tekst i podcrtali sve “nepoznate” lekseme.

b) U drugoj se fazi provjeravalo razumijevanje teksta, i to:

– vježbom da~ne, odnosno vježbom izbora točnih/netočnih podataka iz teksta, npr. *Glavni razlog normativnim zahvatima u bilo kojem jeziku jest postojanje inačica (varijanata, dubleta) /studenti su zaokruživali T, odnosno N/,*

– vježbom višestrukog izbora, koja se sastojala od jednog ili više točnih podataka koji imaju funkciju zbunjivanja, npr. *Koliko se načela jezične pravilnosti navodi u članku? a) 10, b) 5, c) 12, d) 8 /studenti su zaokruživali točan odgovor/.*

c) U trećoj fazi, nakon što smo grupirali “nepoznate” lekseme, studenti su na osnovi konteksta pokušali odrediti prijevodne ekvivalente.

d) Napokon, u četvrtoj su fazi, metodom rada s rječnikom, potražili prijevodne ekvivalente “nepoznatih” leksema u postojećim Jurančičevim rječnicima.

2.3. Rezultati istraživanja

Usporedbom Frangešova književnopovijesnog i Pranjkovićeve lingvističkog teksta dobili smo ove rezultate:

a) književnopovijesni je tekst “teži” studentima, ima više nepoznatih leksema i više negativnih odgovora u provjeravanju razumijevanja;

b) nepoznati leksemi u oba teksta uglavnom pripadaju općem jeziku;

c) usprkos nepoznavanju pojedinih leksema, studenti razumiju smisao obaju tekstova;

d) na osnovi konteksta studenti lakše određuju prijevodne ekvivalente leksemima iz lingvističkog teksta;

e) prijevodni su ekvivalenti “nepoznatih” leksema u postojećim Jurančičevim rječnicima nepouzdati.

2.3.1. Nepoznati leksik

Nepoznate smo lekseme razvrstali u tri skupine, kako je prikazano na tablici na sljedećoj stranici.

Više od polovice studenata ne razumije lekseme koji pripadaju skupini a, jedna trećina ne razumije lekseme iz skupine b i jedna četvrtina iz skupine c. Zanimljivo je da svi leksemi osim *ustrojstvo* i *normativistički* pripadaju leksemima iz općeg jezika. Uz strane lekseme, kao npr. *serdar*, *oksimoronski*, *pazar*, i uz neke manje frekventne lekseme i za govornike hrvatskog kao

književnopovijesni tekst	lingvistički tekst
<i>skupina a</i>	
ukrštanje tezulja zavičaj	nedoumica
<i>skupina b</i>	
serdarski čitkost klupko čistunstvo čuven lišen	ustrojstvo prosudba
<i>skupina c</i>	
loza prevagnuti osvrt oksimoronski motrište pazar natrunjen odgoj obrazovanje	pouzdanost zahvat naime donekle sporo supostojanje normativistički uvažavati

materinskog jezika, npr. *tezulja*, *natrunjen* svi ostali leksemi često se koriste i ostajemo začuđeni da se među nepoznatim leksemima nalaze npr. *klupko* (slov. *klobko*), *obrazovanje* (slov. *izobrazba*) ili npr. *odgoj* (slov. *vzgoja*).

2.3.2. Razumijevanje tekstova

Usprkos nerazumijevanju navedenih leksema studenti razumiju smisao tekstova; razumljiviji je lingvistički tekst, u kojem je na samo jedno pitanje od ukupno 14 negativno odgovorilo više od polovice studenata. U književnopovijesnom tekstu na 3 je pitanja od ukupno 16 negativno odgovorilo više od polovice studenata.

2.3.3. Prijevodni ekvivalenti studenata na osnovi konteksta

Kakve su prijevodne ekvivalente navodili studenti na osnovi konteksta? Uz "nepoznate" lekseme (prvi stupac), donosimo broj koliko studenata, od ukupno 13, nije navelo prijevodne ekvivalente pojedinog leksema (drugi stupac) te prijevodne ekvivalente uz koje je obilježeno koliko se puta navode (stupac 3). Tako npr. uz leksem *zavičaj* 10 studenata nije navelo prijevodni ekvivalent, samo je jedan student naveo *rodni kraj*, a ostala dvojica navode nepravilne ekvivalente: *okolica* i *zavist* (?); ili npr. samo su tri studenta za leksem *klupko* navela prijevodni ekvivalent *klobčić volne*.

književnopovijesni tekst		
"nepoznati" leksem	bez odg.	prijevodni ekvivalenti
serdarski	13	0
lišen	12	pripadnik
čitkost	11	čitljivost (2x)
ukrštanje	10	prizadevanje (2x) krst
zavičaj	10	rodni kraj okolica zavist
klupko	10	klobčič volne (3x)
motrište	9	razmišljanje (2x) opazovanje pogled
pazar	9	trg (2x) obrobje (2x)
osvrt	8	tekst (2x) zvrst (2x) delo
oksimoronski	8	oksimoronski (4x) nesmisleni
tezulja	6	teza (5x) tehnica (2x)
čistunstvo	6	purizem (5x) čistunstvo (2x)
čuven	6	znan (5x) poznani ohranjen
natrunjen	5	napolnjen (4x) natrpan (2x) nastrojen naklonjen
obrazovanje	4	izobraževanje (6x) izobrazba (2x) šolanje
odgoj	4	vzgoja (9x)
prevagnuti	4	prevladati (4x) prevesiti (2x) prevrniti pretehtati prevagati
loza	2	stran (11x)

lingvistički tekst		
<i>"nepoznati" leksem</i>	<i>bez odg.</i>	<i>prijevodni ekvivalenti</i>
pouzdanost	10	zadržanost (2x) /poverjenost/ ⁵
prosudba	8	presoja (2x) načelo ocena /presodba/
nedoumica	7	sopomenka (2x) izpeljanka dvoumnost nedvoumnost /nepoznanka/
naime	6	torej (3x) toda namreč kakorkoli že naprimer
normativistički	5	normativen (7x) /normativističen/
ustrojstvo	4	sistem (4x) struktura (2x) oblika (2x) postavitev
zahvat	4	zahteva (4x) zaplet (2x) pravilo (2x) podvig
uvažavati	3	upoštevati (3x) prevzemati (3x) uveljavljati napeljevati uvažati /upeljevati/
sporo	2	počasi (9x) neagresivno (2x)
supostojanje	2	obstajanje (6x) soobstajanje (3x) nasprotovanje vplivanje
donekle	0	ponekod (6x) do neke mere (5x) do nekod deloma

Usporedimo li prijevodne ekvivalente leksema književnopovijesnog i lingvističkog teksta koje studenti navode na osnovi konteksta, možemo zaključiti:

a) Određivanje prijevodnih ekvivalenata leksema književnopovijesnog teksta teže je u usporedbi s određivanjem ekvivalenata leksemima lingvističkog teksta. Većini leksema studenti ne navode prijevodne ekvivalente, a ako ih i navode, oni su najčešće nepravilni. Od svih leksema rijetko se pravilno navode prijevodni ekvivalenti, što vidimo na mnogim primjerima u gornjoj tablici (npr. *ukrštanje, osvrt, loza, čitkost* itd.).

b) Leksemima iz lingvističkog teksta studenti lakše određuju prijevodne ekvivalente, što se vidi i iz broja njihovih odgovora. Često pri određivanju ekvivalenata kontekst mnogo i ne pomaže, ili je pak riječ o nepažnji studenata, što se vidi na primjeru leksema *naime* – samo je jedan student naveo pravilan ekvivalent (*namreč*) ili na primjeru leksema *nedoumica* – ne samo da studenti ne navode pravilan ekvivalent, već navode sasvim neobične prijevode: *sopomenka, izpeljanka*.

2.3.4. Prijevodni ekvivalenti u postojećim rječnicima

Kakvi su prijevodni ekvivalenti “nepoznatih” leksema u Jurančićevim rječnicima: *Srbohrvatsko-slovenski slovar* (nadalje J.SR-SL) i *Slovensko-srbohrvatski slovar* (nadalje J.SL-SR)⁶ i na kakve probleme nailazimo služeći se njima?

a) U rječniku nema leksema: *motrište, supostojanje*.

b) Uz lekseme *zavičajaj, zavičajan* navode se prijevodni ekvivalenti: *rodni kraj, dom; rodni, domovinski, pristojen: gdje ti je zavičajna opština?, zavičajni list*. Leksem *pristojen* (hrv. *nadležan*) ni u kom se slučaju ne može povezati sa značenjem *zavičajan*. To se objašnjenje navodi kao 2. objašnjenje i u J.SL-SR: (1. *nadležan: pristojna oblast*), 2. *nadležan, zavičajan: pristojna občina*. *Nadležan* se u hrvatskome upotrebljava samo u značenju *mjerodavan, kompetentan: nadležni sud*.⁷

c) Za leksem *serdar* Jurančić navodi 3 značenja, ali ne i 4. značenje (nailazimo ga i u Anića i u Klaića)⁸: *čin u vrijeme mletačke uprave u Dalmaciji*, a koje odgovara kontekstu našega teksta.

d) Uz leksem *osvrt* u rječniku J.SR-SL navode se prijevodni ekvivalenti *pogled, ozir: osvrt u prošlost, napisaču kratak osvrt na vašu kritiku*. U rječniku J.SL-SR *pogled, pogleda* ima ekvivalent *pogled: temen pogled tmuran pogled; upreti*

⁵ U kosim se zagradama u tablicama navode prijevodni ekvivalenti kojih nema u SSKJ.

⁶ Jurančić 1981, 1986.

⁷ Anić 1994:497.

⁸ Anić 1994:933 i Klaić 1986:1214.

pogled v koga upiljiti pogled u koga itd. a *ozir, ozira* ekvivalent *obzir: pravni, socialni, gospodarski oziri, v tem oziru je boljši, govoriti brez ozira itd.* Ne navodi se značenje *komentar kakva događaja, knjige, članka, kazališne predstave i sl.*⁹

e) Leksem *ustrojstvo* u J.SR-SL ima samo prijevodni ekvivalent *organizacija: zakon o ustrojstvu vojske i mornarice; nedostaje značenje struktura.*

f) Leksem *naime* u J.SR-SL ima samo prijevodni ekvivalent *namreč, nedostaje značenje to jest, koje se navodi kao 2. značenje u J.SL-SR: to jest, to je: midva, namreč, jaz in moj brat, sva bila tam.*

Tih nekoliko primjera slikovito govori o mnogim nedostacima postojećih Jurančičevih rječnika. Nabrajamo samo neke od njih oslanjajući se na analizu dvojezičnih (englesko-hrvatskih i hrvatsko-engleskih) rječnika Maje Bratanić:¹⁰

A) U rječniku J.SL-SR prevode se slovenske natuknice; prvi leksem pripada hrvatskom jeziku, drugi srpskom, npr. uz *lasten* navodi se *vlastit i sopstven*. U rječniku J.SR-SL navode se oba leksema, i *vlastit i sopstven*, odnosno ijekavska i ekavska varijanta (*mlijeko i mleko*). Ako se rječnicima služe govornici hrvatskog ili govornici srpskog jezika kao materinskog, njima nije problem birati između ponuđenih leksema; dok korisnicima rječnika kojima je slovenski jezik materinski, jest.

B) Oba su rječnika namijenjena izvornim govornicima slovenskog jezika.

C) Osim naglasaka natuknice hrvatske (srpske) strane rječnika skromno su fonološki i morfološki obrađene, pa u njima korisnici ne nalaze potrebne gramatičke informacije pojedinih leksema.

D) Rječnici su okrenuti pisanome jeziku, većina je zastarjelih primjera.

Možemo zaključiti da informacije iz područja semantike i gramatike u postojećim Jurančičevim rječnicima traže temeljitu obnovu te su korisnici rječnika prepušteni s jedne strane vlastitoj intuiciji u izboru leksema, a s druge strane daljnjim traženjima, prije svega u Anićevu rječniku, odnosno drugim specijaliziranim rječnicima.

3. Zaključak

Da bismo postigli osnovni cilj lektorata hrvatskog jezika – leksičku kompetenciju – studente slovenistike moramo osposobiti za čitanje i razumijevanje znanstvenih tekstova, prije svega književnopovijesnih i lingvističkih. Na osnovi eksperimentalnog istraživanja književnopovijesnog i lingvističkog teksta vidjeli smo da studenti imaju više problema s razumijevanjem književnopovijesnog teksta. Iako ne razumiju niz leksema, razumiju smisao obaju tekstova. Na osnovi konteksta studenti lakše određuju prijevodne

⁹ Anić 1994: 619.

¹⁰ Bratanić 1984: 308–315.

ekvivalente leksemima iz lingvističkog teksta. Tražeći semantičke i gramatičke informacije nepoznatih leksema u postojećim Jurančičevim rječnicima nailaze na niz problema; glavni je problem rječnika navođenje hrvatskih i srpskih leksema, pa je govornicima slovenskog jezika kao materinskog teško odabrati pravi leksem. Kako su oba rječnika namijenjena govornicima slovenskog jezika kao materinskog, donose premalo potrebnih gramatičkih informacija za hrvatski jezik.

Želimo li unaprijediti/poboljšati nastavu hrvatskog jezika kao stranog, potrebni su nam:

a) rječnik opće namjene standardnog jezika koji će sadržavati osnovni (suvremeni) vokabular različitih pisanih i govorenih tekstova i koji će uzeti u obzir ne samo stilističke vrijednosti pojedinih leksema i izraza (nedostaju npr. etikete pripadnosti pojedinim funkcionalnim stilovima, osim za razgovorni) već i korisnike hrvatskoga jezika kao stranog;

b) novi dvojezični rječnici: hrvatsko-slovenski i slovensko-hrvatski i

c) frekvencijske liste koje bi pridonijele učenju/usvajanju vokabulara, osobito u nastavi hrvatskoga jezika kao stranog. Time bismo obogatili nastavu hrvatskog jezika kao stranog, posebno na fakultetskoj razini, a studentima omogućili uspješnije služenje stručnom literaturom na hrvatskome jeziku.

Literatura

- Anić, Vladimir. 1994. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Drugo, dopunjeno izdanje. Zagreb : Novi Liber.
- Branica-Todorić, Đurđa. 1987. Čitanje tehničkog teksta. *Strani jezici* 16(1987), 3–4, str. 165–168.
- Bratanić, Maja. 1983. Osvrt na englesko-hrvatsku leksikografiju – analiza prezentacije leksikografske građe. *Strani jezici*, 12(1983), 3, str. 141–149.
- Bratanić, Maja. 1984. O nedostacima postojećih dvojezičnih rječnika (s gledišta učenja stranih jezika). *Godišnjak Saveza Društava za primijenjenu lingvistiku Jugoslavije*, 7–8, Sarajevo, 1984, str. 308–315.
- Frangeš, Ivo. 1987. *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske; Ljubljana : Cankarjeva založba.
- Gačić, Milica. 1984. Optimalizacija procesa usvajanja leksike u jeziku struke. *Godišnjak Saveza Društava za primijenjenu lingvistiku Jugoslavije*, 7–8, Sarajevo, 1984, str. 477–481.
- Jurančić, Janko. 1981. *Slovensko-srbohrvatski slovar*. Ljubljana : Državna založba Slovenije.
- Jurančić, Janko. 1986. *Srbohrvatsko-slovenski slovar*. Ljubljana : Državna založba Slovenije.
- Klaić, Bratoljub. 1986. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Kunzmann-Müller, Barbara. 1994. Jednojezični rječnik i nenativni govornik. *Filologija* 22–23, 1994, str. 69–79.

- Mihaljević, Milica. 1992. Odnos općeg i znanstvenog jezika. *Jezik* 39(1991/92), 4, travanj 1992, str. 107–111.
- Požgaj Hadži, Vesna. 1993. Hrvatski jezik u Sloveniji i slovenski jezik u Hrvatskoj (trenutna situacija i prijedlozi za ubuduće), u *Trenutak sadašnjosti u učenju jezika*, HDPL, Zagreb, str. 103–109.
- Pranjaković, Ivo. 1996. Temeljna načela jezične pravilnosti. *Kolo* V(1996), 4, Zagreb, str. 5–12.
- SSKJ 1970. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana : SAZU – Državna založba Slovenije.
- Zgusta, Ladislav. 1971. *Manual of Lexicography*. The Hague : Mouton; Prague : Academia. (Janua linguarum, Series Maior 39)
- Žic Fuchs, Milena. 1986. Leksička kontrastivna analiza i rječnici. *Filologija* 14, 1986, str. 485–492.

Understanding of the scientific discourse among the students of the Slovene language

Summary

Since one of the tasks of the Croatian language lectorate is to enable the students of the Slovene language to read, listen to and understand the scientific texts as well, we wanted to find out which lexical barriers the students are confronted with. On the basis of the experimental research into the literary-historical and linguistic texts, the following conclusions can be drawn: a) the students find it more difficult to understand a literary-historical text, b) unknown lexemes in both texts belong to the general lexis, c) although they do not understand the individual lexemes, the students understand the meaning of both texts, d) on the basis of the context they find it easier to find the translational equivalents from a linguistic text and e) translational equivalents of the unknown lexemes in the existing dictionary by Jurančič are unreliable. The teaching of the Croatian language as a foreign language would be improved by: a general dictionary of the standard Croatian language intended also for the non-native speakers of Croatian, new bilingual Croatian-Slovene and Slovene-Croatian dictionaries and frequency lists.

Ključne riječi: hrvatski jezik, slovenski jezik, dvojezični rječnici
Key words: Croatian, Slovenian, bilingual dictionaries